

Barigantac

1871

Ұлықбек Есдәулет

РАМЗАЙ

Бала кезімде кездейсоқ қолыма түскен қомақты бір романның аты маған ерекше тартымды болып көрінді - «Ертіс мұхитқа құяды». Өйткені сол Ертіс өзені біздің ауылдың іргесінен ағып өтетін еді. Жалма-жан үйдегі үлкен картаны жайып жіберіп, ирелендеген Ертістің көгілдір шимайдай арнасын қуалап қарасам, шындығында да ол Солтүстік мұзды мұхитқа құятын болып шықты. Таң-тамаша болдым. Бұл деген мен үшін Американы ашқандай жаңалық еді. Тек біздің Ертісіміздің атын жол-жөнекей неліктен Обь деп өзгертіп жібергендеріне түсінігім жетпеді. Әлгі кітапты құмарта оқып шықтым, авторының есімі де содан бері есімде қалып қойды. Сол Рамазан Тоқтаровтың «Терістік

шұғыласы» атты жол-жазба кітабы ілешала табыла кеткенде де үлкен бір қазына тапқандай қуандым. Жазушы бұл кітабында Ертіс өзенінің мұхитқа құятын сағасына барып, қалай құйғанын өз көзімен көру үшін арнайы жасаған саяхатын шұрайлы тілмен қызықты баяндаған екен.

Ертіс Қытайдан ағып келіп, біздің Үлкен Қаратал ауылының тұсынан

он бес-жиырма шақырымдай жерден көлденеңдеп өте бере, алдымен Зайсан көліне құятын. Көлге құйғанша Қара Ертіс, ағып шыққанда Ақ Ертіс атанады. Ағысы қатты, толқыны қайығыңды төңкерердей асау. Үлкендерге ілесіп Ертіске бара қалғанда осы бір асау өзеннің шымырлаған толқындары сонау сан мыңдаған шақырым жердегі алыс мұхитқа қанша уақытта жететінін ойлап басымды қатырушы едім. Сонда өз қолымнан суға лақтырып жіберген қайдағы бір тал бұтағы қазір қай тұсқа жүзіп барып қалды екен деп сол балалық шақта талай ойланғаным есімде.

Кейінірек Рамазан Тоқтаровтың өзін көріп, сөзін естіп жүрсем де бұл балалық әсерім туралы ол кісінің өзіне айта қоюдың реті келмеді.

Кезінде Мұқағали Мақатаев бізге: «Бұл – менің досым Рамзай», – деп таныстырғанмен, есімін ертерек естіген жазушы ағамен Мәскеуде екі жыл үзеңгілес боламын деп ойлаппын ба?

Өзім өнерден мақұрым болсам да, Мәскеуге жазушы Жәркен Қабышев ағамыз жасап берген жақсы домбырамды ала барған едім. Сол шешен домбыраның қызығын қарашайдың Шымкентте өскен жазушысы Біләл Аппаев пен өзіміздің Рамазан Тоқтаров көрді.

Бірде Мәскеуге ақын Қайрат Сәуірбекұлы Бакбергенов келіп, Жазушылар одағының біздің жатақханамен қабырғалас қонақүйіне тоқтады. Тек есігі ғана бөлек. Екеуміз кешке қарай қонақүй асханасында кофе ішіп, Алматы мен Мәскеу жаңалықтарын айтып отыр едік, ұзын бойлы, иықты, толқын шашты, пошымы келіскен бір жігіт кіріп келіп, бізге қарап тұрды. Көзінің сәл қысықтығы болмаса, бітімі Олжас Сүлейменовке ұқсайды.

- Мына қазақ кім екен? – дедім мен.

- Ол қазақ емес, бурят. Екеуміз бір бөлмеде жатырмыз, – деді Қайрат. Ол тамақ алып, біздің қасымызға отыруға рұқсат сұрады. Таныстық. Бу-

рят драматургі Владимир Осипов екен. Дәм үстінде мен оған буряттан гөрі қазаққа көбірек ұқсайтынын айтып қалдым.

Ол біраздан кейін маған қарап:

- Сіз кателескен жоқсыз. Менің әкем қазақ, соғыстан келмей қалған, шешем бурят қызы, он екі жасымда қайтыс болып, балалар үйінде өстім. Содан ұлтым бурят, аты-жөнім орысша болып жазылып кетті. Алматыда әкемнің туыстары бар деп ертеректе

естігенмін. Жалғыз әпкем іздеп тауып жүрген. Мен олардан бейхабармын. Орыстың атакты драматургі Александр Вампиловпен бірге өстім, соның әсерімен драма жаза бастадым да, орыс жазушысына айналдым. Бірақ ішімдегі бір арманым қазақ жазушыларымен танысу еді, бүгін соның реті келгеніне қуанып тұрмын, – деді Владимир Осипов. Мен бас салып:

- Ендеше сізді қазақтың нағыз романшысымен таныстырайын, жатақханаға қонаққа жүріңіз, – дедім.

Ол кезде Алматыда табылмайтын еттің түрлері Мәскеудің дүкендерінде сіресіп тұратын. Өзі өте арзан. Бар да ала бер. Кейде Алматыдағы балашағаға ет көтеріп келген кездеріміз де болған. Самолетте үш жарым сағат ұшқанда мұзы ерімей жететін. Сөйтіп, көрші дүкеннен ет сатып әкеліп, қолма-қол қазан асып, дастарқан жайып жібердік. Төрге Владимир Осиповты шығарып, Рамазан Тоқтаровпен таныстырдым. Екеуі бірден тіл та-

бысты. Рамазан біраздан кейін қолына домбыра алып, әдемі қоңыр даусымен толқытып Арканың әндеріне басты.

- Володя, сен қазақтың ішінде қаракесек болуың керек, пошымың ұқсайды. Бізбен жиі араласып тұрсаң қайта қазаққа айналасың, – дейді Рамазан.

- Жоқ, енді менен қазақ шығара алмайсыңдар. Буыным да, қаным да қатып кеткен, – дейді Владимир Осипов. Оған «Қараторғай» әні ерекше ұнап, қайта-қайта айтқызып тыңдады. Мәжілісіміз ұзаққа кетіп, кеш жаттық. Владимир менің бөлмеде қонып қалды. Бос диванға төсек салып бердім. Күн демалыс.

Таңертең ұйықтанқырап қалған екенбіз, бөлмеге Рамазан ағам амандасып кіріп келді. Сонда қонағымыз Владимир Осипов төсектен басын жұлып алып:

- Рамазан, «Қараторғайды» айтшы! Осы ән түнімен менің түсіме кіріп шықты. Осы әннен менің қазақ қаным ойнады. Қазақ екенімді сезініп ояндым, – деп орнынан ұшып түрегелді.

Осы қандасымыз Владимир Осиповтың арқасында ертеңіне Е.Вахтангов театрында қойылған оның «Аңшылық маусымы» спектаклінің тұсаукесеріне қатысып, фуршет дастарқанында спектакльді қойған атақты режиссер Евгений Симонов, басты рөлде ойнаған Лениндік сыйлықтың лауреаты, СССР халық артисі Василий Лановоймен танысып, тост соғысып, төс қағысып қайттық. Бұл бурят қазағы Владимир Осиповтың осы театрда қойылып жатқан екінші спектаклі болып шықты. Дарынды драматург екені көзге ұрып тұрды. Арқауы – өзі туған Сібірдің өмір-тұрмысы. Жазушылар одағына әлі қабылданбай жүр екен. Мұндай драматург бізге де артықтық етпес еді. Біз Владимир Осиповты атажұртыңа кел деп Қазақстанға шақырдық. Ол Алматыға жиі келгіш бурят ғалымы, өз көршісі Ердени Улановтан кейін бізге анда-санда сәлем жолдап жүрді. Қазір байланысымыз үзілді. Біз Рамазан ағадан айырылдық, ал ол тірі ме екен?